

De la recerca a la societat: la transferència de coneixement com a resposta en temps de crisi

Delfi-Isabel Nieto Isabel

Fundació Bosch i Gimpera-UB

www.fbg.ub.edu

dnieto@fbg.ub.edu

Resum:

Aquest article parteix d'una reflexió sobre el concepte de transferència de coneixement, en especial pel que fa a l'àmbit de les Humanitats, i el planteja com a resposta per al finançament de la recerca en un context de dificultats econòmiques generalitzades. Posa l'accent en les possibilitats de creixement per a la biblioteconomia i la documentació a partir de les experteses dels investigadors d'aquest camp, i insisteix en la importància de les relacions amb els agents de transferència. Els abundants exemples que s'ofereixen volen servir d'incentiu per a tots aquells investigadors que busquin nous projectes i noves oportunitats de fer arribar la seva recerca a la societat.

Paraules clau:

transferència de coneixement, finançament de la transferència de coneixement, humanitats i ciències socials, biblioteconomia i documentació

De la investigación a la sociedad: la transferencia de conocimiento como respuesta en tiempo de crisis

Resumen:

Este artículo parte de una reflexión sobre el concepto de transferencia de conocimiento, en especial por lo que se refiere al ámbito de las Humanidades, y lo plantea como respuesta para la financiación de la investigación en un contexto de dificultades económicas generalizadas. Pone el acento en las posibilidades de crecimiento para la biblioteconomía y la documentación a partir de las competencias de los investigadores de este campo, e insiste en la importancia de las relaciones con los agentes de transferencia. Los abundantes ejemplos que se ofrecen pretenden servir de incentivo a todos aquellos investigadores que busquen nuevos proyectos y nuevas oportunidades de hacer llegar su investigación a la sociedad.

Palabras clave:

transferencia de conocimiento, financiación de la transferencia de conocimiento, humanidades y ciencias sociales, biblioteconomía y documentación

From research to society: Knowledge transfer in times of crisis

Abstract:

This article starts out from a reflection on the concept of knowledge transfer, particularly with regard to the field of Humanities, putting it forward as a solution for research funding in a context of widespread economic difficulties. Moreover, it points to the possibilities for expansion for Library and Documentation Science offered by the expertise of researchers in the domain, and underlines the importance of the relationship between researchers and knowledge transfer agents. The abundant examples provided intend to act as a source of encouragement for all those researchers who seek new projects and new ways of delivering their research to society.

Key words:

knowledge transfer, financing of knowledge transfer, humanities and social sciences, library and information science

L'any 2010 la Fundació Bosch i Gimpera, en una iniciativa pionera a l'Estat, va fer una aposta estratègica a l'optar per incorporar al seu equip una especialista que es dedicués a impulsar i acostar a la societat la recerca que es feia en Humanitats i Ciències Socials en el si de la Universitat de Barcelona. La seva missió seria detectar les necessitats humanístiques i socials en el sector productiu i proposar solucions tècniques a través de serveis o projectes de cooperació entre empresa o institució i centres o grups de recerca especialitzats de la pròpia universitat.

La Fundació Bosch i Gimpera, amb una trajectòria de gairebé trenta anys en la promoció i la gestió de la transferència de coneixement i de tecnologia és, de fet, el Centre de Transferència de Coneixement, Tecnologia i Innovació de la Universitat de Barcelona, i com a tal, al llarg d'aquests darrers dos anys, ha posat en marxa una ambiciosa estratègia que pretén dur a terme aquells objectius tot impulsant el desenvolupament d'una cultura de transferència entre els investigadors d'aquestes àrees. Per tal de fer-ho ha implementat una estratègia, en el disseny de la qual ha col·laborat l'autora d'aquest article, que passa per una campanya d'entrevistes amb investigadors procedents d'aquests àmbits i per unes formes de promoció de la seva recerca que serveixen de base en bona mesura a les pàgines que segueixen.

En el context actual d'innegable pessimisme, la successió d'episodis que ha anat descobrint i alimentant alhora les percepcions col·lectives de crisi i recessió ha fet paleses les mancances del nostre sistema econòmic. S'ha dit tant sobre aquestes qüestions que no és el nostre objectiu reprendre-les aquí, sinó més aviat intentar defugir una aproximació que, per negativa, poc contribueix a aportar solucions. En el seu lloc, voldríem proposar una resposta que, per bé que no és nova, no ha estat, al nostre parer, prou explorada com a motor d'expansió: la transferència de coneixement.

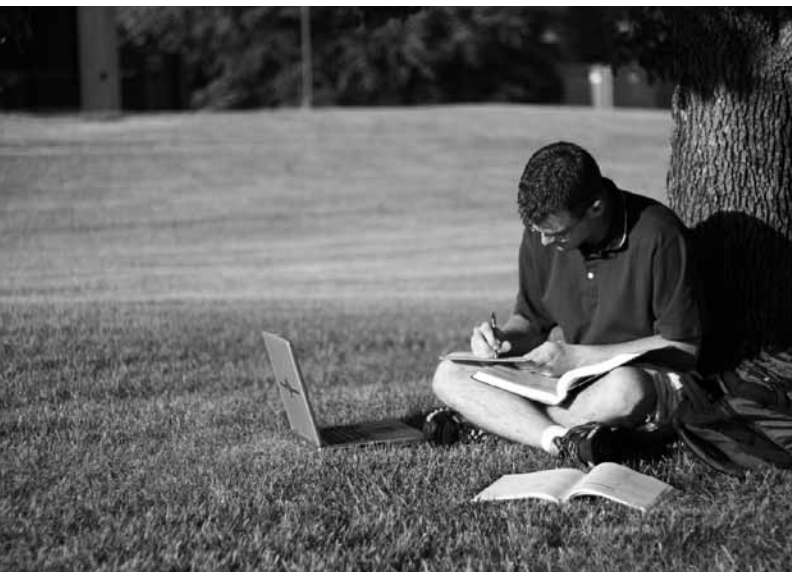
Convé segurament, en primer lloc, dedicar una breu reflexió al concepte mateix de transferència. Tot i que es tracta d'un camp, i per tant d'un terme, en evolució constant, a grans trets podem definir-lo com la transmissió dels resultats de la recerca a la societat per a la seva aplicació. En aquest sentit és important distingir-la de la divulgació, per quant aquesta té més una vocació de comunicar coneixement que d'aplicar-lo. La transferència esdevindria, doncs, l'anomenada «tercera missió» de la universitat i complementària les altres dues, recerca i docència.

D'altra banda, si bé la transferència tecnològica gaudeix d'una considerable tradició a casa nostra, el propi ús del terme «coneixement» en aquest àmbit és relativament nou, i respon a una tendència global molt vinculada al naixement de la Societat del Coneixement com alternativa a la Societat de la Informació.¹

Justament en aquesta substitució del vessant més tecnològic per un de més integrador, que permeti aprofitar les experteses dels investigadors i de les investigadores de les diferents àrees, és notable l'esforç que les universitats catalanes i estatals, i en particular la Universitat de Barcelona, estan fent. Per començar, hi ha una lluita terminològica sense treva perquè les paraules, com molt bé sabem els que ens dediquem a les Humanitats, tenen una importància cabdal. En aquest cas, l'ús i abús del terme «tecnologia» i els seus derivats han deixat sistemàticament fora dels canals de transferència tot un col·lectiu amb un enorme potencial com a repositori d'experiència i font de recursos. Un col·lectiu que, pel mateix, ha percebut com aliens els conceptes, els mecanismes i les fórmules associats a la transferència, tot i que, de fet, i com veurem, els vincula una estreta relació vocacional.²

Efectivament, després d'un centenar d'entrevistes amb grups de recerca de les àrees d'Humanitats i Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, si bé només

1. José Molero, «La transferencia de tecnología revisitada: conceptos básicos y nuevas reflexiones a partir de un modelo de gestión de excelencia», *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, CLXXXIV, 732, (2008), p. 637-651.
2. Conseil de la Science et de la Technologie, *Innovation Sociale et innovation technologique. L'apport de la recherche en sciences sociales et humaines*, (Québec: Les Publications du Québec, 2000).

©istockphoto/Kyle Nelson

aproximadament la tercera part tenia a priori una idea acurada de quins eren els mecanismes de la transferència de coneixement, més d'un 90% havia portat a terme activitats de transferència i disposava de capacitats al respecte.³

Estem al davant d'una paradoxa que resulta prou exemplificativa de l'estat de la qüestió. Mentre per una banda els propis investigadors no són conscients del paper actiu que desenvolupen en el procés, i fins i tot arriben a qüestionar les seves capacitats en aquest àmbit, per una altra constatem com l'impacte econòmic que generen els projectes de transferència provinents de les Humanitats i les Ciències Socials és perfectament equiparable als de les Ciències Experimentals, com es pot comprovar a les taules de resultats de l'any 2010, que s'adjunten.⁴

Taula 1. Resultats per a les àrees de Ciència i Tecnologia

	2010									
	Projectes		Projectes europeus		Convenis de col·laboració		Gestió de programes i serveis		TOTAL	
	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import
Facultat de Biologia	80	1.995.055,47	3	653.891,64	41	263.505,80	2	8.667,42	126	2.921.120,33
Facultat de Farmàcia	102	2.990.961,15	2	202.500,00	35	318.830,75	2	12.052,87	141	3.524.344,77
Facultat de Física	34	1.171.981,91	5	3.832.105,50	11	58.216,62	1	1.698,00	51	5.064.002,03
Facultat de Geologia	26	1.359.556,51	2	413.917,00	20	219.978,08			48	1.993.451,59
Facultat de Matemàtiques	8	297.326,11	0	0,00					8	297.326,11
Facultat de Medicina	20	301.025,40	1	1.749.745,00	13	81.782,72	1	430,58	35	2.132.983,70
Facultat de Química	35	975.851,67	4	1.274.588,99	24	182.431,95	7	367.027,83	70	2.799.900,44
Facultat d'Odontologia	1	3.093,22	0	0,00					1	3.093,22
TOTAL	306	9.094.851,44	17	8.126.748,13	144	1.124.745,92	13	389.876,70	480	18.736.222,19

- Aquestes dades es basen en la campanya d'entrevistes portada a terme per la Fundació Bosch i Gimpera i, en particular per l'autora d'aquest article, al llarg dels darrers dos anys. En aquesta campanya, encara en marxa, hi ha participat fins al moment un centenar de grups de recerca d'Humanitats i Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Que les dades, però, no són específiques de la Universitat de Barcelona sinó extrapolables al conjunt d'aquests àmbits de coneixement, ens ho demostren, a banda de diversos contactes i jornades sobre el tema, les dades quantitatives que Elena Castro i els seus col·legues van obtenir en un estudi pioner sobre el tema amb els investigadors del CSIC. Cf. Castro Martínez, E., Fernández de Lucio, I., Pérez Marín, M. y Criado Boado, F., «La transferencia de conocimiento desde las humanidades: posibilidades y características», *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, CLXXXIV, 732, (2008), p. 619-636.
- Aquestes taules es corresponen amb els resultats de l'any 2010 generats pels projectes gestionats per la Fundació Bosch i Gimpera i classificats per facultats.

Taula 2. Resultats per a les àrees d'Humanitats i Ciències Socials

	2010									
	Projectes		Projectes europeus		Convenis de col·laboració		Gestió de programes i serveis		TOTAL	
	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import	Nre.	Import
Facultat de Belles Arts	6	51.428,59	0	0,00	8	50.921,97	1	2.857,76	15	105.208,32
Facultat de Biblioteconomia i Documentació	3	138.024,01	1	26.553,00	5	13.874,26	0	0,00	9	178.451,27
Facultat de Dret	24	493.127,79	0	0,00	14	71.512,03	4	279.786,39	42	844.426,21
Facultat de Filologia	4	118.117,24	0	0,00	1	2.772,94	1	600.000,00	6	720.890,18
Facultat de Formació del Professorat	16	494.023,72	0	0,00	2	20.787,00	1	46.152,84	19	560.963,56
Facultat de Geografia i Història	13	116.777,52	3	439.050,03	11	36.219,23	1		27	592.046,78
Facultat de Pedagogia	19	264.818,73	7	843.842,89	5	4.839,00			31	1.113.500,62
Facultat de Psicologia	14	311.331,23	5	9.769.435,00	5	72.430,88			24	10.153.197,11
Facultat d'Economia i Empresa	77	2.060.660,46	6	2.854.452,00	26	256.768,86	11	848.655,87	120	6.020.537,19
TOTAL	176	4.048.309,29	22	13.933.332,92	77	530.126,17	18	1.777.452,86	293	20.289.221,24

Si tenim en compte que les Ciències Experimentals, amb una sortida més immediata cap a la innovació tecnològica, es troben en un estadi molt més avançat del que podríem anomenar «cultura de transferència», és evident que el marge de creixement amb que compten els investigadors que es vulguin dedicar a la transferència de coneixement no tecnològic és molt gran.

Val a dir, per donar una imatge el més acurada possible de la realitat, que els agents socioeconòmics destinataris de la transferència de coneixement en àrees no experimentals tenen encara poc desenvolupada la inèrcia de col·laborar amb els centres de recerca. Si, per posar un exemple, les empreses farmacèutiques o químiques tenen molt clar on poden anar a buscar les experteses que els manquen en els seus departaments d'R+D, no passa el mateix amb les empreses o entitats susceptibles de demandar recerques més pròpies de les ciències humanes. Amb l'excepció, de nou com a exemple, d'algunes editorials i administracions, que es presten més fàcilment –tot i que de forma aparent– a un intrusis-

me professional d'aquestes disciplines humanístiques, que és un inconvenient molt potent amb el que cal comptar. El panorama no és, tanmateix, tan obscur com podria semblar. Requereix, això sí, d'una anàlisi profunda que permeti calibrar les amenaces i febleses a què ens enfrontem per tal de dissenyar estratègies que ens permetin superar-les.

1. Oportunitats en temps de crisi: la transferència com a resposta

Al llarg dels darrers anys la recerca en Humanitats ha confiat de manera gairebé exclusiva en el finançament públic a partir de subvencions i convocatòries competitives.⁵ Les dificultats actuals de l'administració i les retallades successives han afectat el conjunt social, i la recerca no n'ha estat una excepció. Certament, la tendència manifesta del procés no apunta cap a un excessiu optimisme i és per tant el moment de

5. Vicente Ortega Castro, «Tendencias de la educación universitaria en el siglo XXI», *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, CLXXIII, 681, (2002), p. 67-81.

Les dificultats actuals de l'administració i les retallades successives han afectat el conjunt social, i la recerca no n'ha estat una excepció

començar a plantejar altres vies de desenvolupament per un camp que, tot i no haver menester en general d'equipaments sofisticats i costosos, si requereix d'una inversió que possibiliti el seu avenç cap a les més altes cotes d'excel·lència.

La primera sortida natural en aquest sentit ha estat mirar cap a Europa. Només cal una ullada als diaris per comprovar que la situació que pateix el nostre país té un caire sistèmic que, com pertoca a una economia comunitària, afecta l'estructura mateixa del Vell Continent. Tanmateix, el context europeu, més preocupat en general per les qüestions relatives a la ciència i la innovació que les nostres instàncies més properes, no ha desatès els programes de finançament de la recerca. A les acaballes del 7è Programa Marc, les convocatòries que resten per sortir fins potser finals de 2013 enllaçaran –amb més o menys precisió– amb les noves propostes de l'anomenat *Horizon 2020*, el nou gran programa que, amb una vocació d'integració i foment d'una gran xarxa de coneixement europea, prepara ja els grans temes que donaran marc a les properes convocatòries.⁶ Es consolida en elles un canvi de paradigma. La recerca en Humanitats

que no contempli una perspectiva interdisciplinària i que no busqui aplicar-se al millor enteniment dels grans temes i les altres disciplines difícilment trobarà finançament.

Molt s'ha argumentat sobre la validesa d'aquest plantejament més propi, potser, de les ciències socials. És cert que, en certa manera, deixa fora tant el que acostumem a anomenar «recerca bàsica» en humanitats com els seus plantejaments més locals o el coneixement especialitzat d'aquestes àrees, però convé veure-hi alhora una oportunitat de generar impacte, social i econòmic, i de fer avançar la recerca per camins novedosos i, potser, insospitats.

A tall d'exemple, si Europa afavoreix projectes enormes en la línia de l'envelliment de qualitat –un tema que, per raons òbvies, preocupa molt el Consell de Recerca Europeu (ERC)–, buscar la manera d'encabir-hi el que, per posar alguns exemples, la lingüística, la filosofia o la història de l'art poden aportar és un planter molt fèrtil de noves perspectives per a la recerca. Òbviament, això té les seves dificultats. D'una banda, implica treballar en grans equips i dedicar un esforç considerable a la coordinació, però també i, per què no dir-ho, més important, implica redefinir els interessos i les estratègies de partida en recerca. Tanmateix, això no ha d'implacar subordinar les humanitats a les altres disciplines, sinó reflexionar sobre el seu nou paper.

Evidentment, l'ordre de magnitud dels pressupostos que els projectes europeus proporcionen és prou elevat com per fer-los, a priori, molt desitjables però, de nou, si volem optar per propostes que no encaixen amb l'estructura que Europa demanda, convé fer una bona anàlisi de quines són les nostres necessitats reals de finançament per tal de trobar altres vies, potser més adients, per al tipus de recerca que vulguem dur a terme. La recerca bàsica, o de caire menys global, no ha de veure's així menystinguda i, si no té cabuda en el plantejament actual dels plans europeus, cal buscar quines són aquestes altres vies de recolzament per tal que els investigadors i les investigadores que optin per aquesta opció puguin

6. Comissió Europea, *The EU Framework Programme for research and innovation* [en línia] <http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm?pg=h2020> [30-6-2012].

©istockphoto/Vesna Andjic

desenvolupar-la, tot contribuint a la generació de nou coneixement. La gran pregunta que resta per respondre, doncs, és quines són aquestes altres vies de finançament.

La transferència de tecnologia treballa tradicionalment amb el tàndem *market pull-technology push*⁷. Aquest esquema de funcionament, pel qual el mercat presenta demandes als centres de recerca i aquests, alhora, plantegen desafiaments al mercat i el forcen a avançar amb els nous resultats que obtenen, és, de fet, la base que sustenta i regeix els intercanvis en aquest àmbit. La cerca de recursos per finançar la recerca en Humanitats pot aprendre molt d'aquest sistema d'intercanvi però, de nou, ha de portar-la al seu terreny per tal d'aprofitar les seves fortalezes intrínseques.

L'esmena terminològica és, un cop més, necessària. En primer lloc, per substituir el concepte «mercant» per un de més afí a les ciències humanes: «societat». No és aquest un canvi merament formal, ateses, per una banda, la sensibilitat pròpia

del camp que, a la pràctica, enfronta els investigadors amb uns conceptes que els són de vegades antitètics i, per una altra, l'impacte característic de la recerca en aquest camp, que és sovint molt més social que econòmic, si més no a curt termini. Així doncs la *demand social* seria la primera via potencial de fons per al desenvolupament de la recerca.

Entenem aquesta demanda d'una manera àmplia; és a dir, les empreses i institucions plantegen necessitats que requereixen de l'expertesa dels grups de recerca i els contracten, bé per a dur a terme una recerca específica que resol aquesta demanda, bé per a la prestació d'un determinat servei. La via de la demanda social ha estat, i encara ho és, l'entrada més directa de recursos per mitjà d'activitats de transferència. Fins al moment, però, s'ha basat en el coneixement puntual que els agents socials tenen de les experteses o, millor dit, d'alguns dels experts que treballen en recerca. D'aquesta manera, la demanda social es produeix de manera personalitzada i en resposta, la majoria de les vegades, a contactes personals preexistents.

Per fer extensiva la demanda cal, doncs, una estratègia atrevida de promoció de les experteses i això passa, indefectiblement, per una aposta institucional que tingui com a objectiu disposar d'un catàleg detallat i el més complet possible de les capacitats en transferència dels grups de recerca. Com hem comentat més amunt, la inèrcia de recórrer als centres de recerca és encara limitada en el camp de les ciències humanes i cal presentar una bona catalogació de l'oferta, que faci present en l'entorn social –i bé, també en el mercat– les possibilitats de col·laboració amb els investigadors. En aquesta línia s'estan duent a terme diverses iniciatives. Destaquem aquí la campanya d'entrevistes abans esmentada que ha generat, fins al moment, cinc catàlegs sectorials d'oferta de serveis de la Universitat de Barcelona per a les Humanitats i les Ciències Socials i que inclou un llistat exhaustiu de gairebé 300 capacitats, reunides a partir de la participació d'un centenar de grups.⁸

7. Podríem traduir aquesta expressió per *demand del mercat-empenta tecnològica*.

8. Aquests catàlegs poden consultar-se a l'enllaç següent: www.fbg.ub.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=376&Itemid=254

Val a dir que es troben en permanent actualització i que, a dia d'avui, continuem entrevistant-nos amb grups i investigadors per tal d'incorporar les seves respectives experteses.

No podem sinó destacar la importància en aquest sentit de la tasca de les oficines de transferència i de la relació entre els agents de transferència i els investigadors, amb i per als quals treballen. Un bon coneixement de les capacitats és vital per a una bona promoció d'aquestes capacitats però, a més, aquesta relació propera possibilita un millor aprofitament dels recursos, atès que els professionals del camp poden ajudar també de manera decisiva als investigadors en la negociació de les formes, assegurant un retorn just –i no només econòmic– tant pels propis investigadors com per al centre al qual pertanyen. Anàlogament, seguint els canals que les pròpies institucions acadèmiques posen a l'abast dels seus professionals, la transferència queda convenientment reconeguda i, de retruc, fa possible reclamar coses tan importants com nous indicadors més justos per a les disciplines habitualment més maltractades en aquests aspectes, acabant, en certa forma, amb la percepció errònia que certs àmbits del coneixement són menys necessaris que d'altres.

Tornant a l'esquema abans esmentat, és interessant de nou canviar el terme «tecnologia» pel de «coneixement» per anar a parar a una forma més innovadora i proactiva de cercar recursos per a la recerca. Si la investigació en innovació tecnològica que generen els investigadors del camp pressiona el mercat forçant-lo a incorporar els nous resultats de la recerca, també els resultats que generen els investigadors de ciències humanes ha de ser capaç d'influir el medi social.

Aquesta equació sembla més evident pel que fa a les Ciències Socials però no és menys certa per a les Humanitats. Només per fer un apunt que exemplifiqui l'impacte potencial d'algunes d'aquestes disciplines humanístiques –en l'apartat següent ens estendrem en el cas concret de la Biblioteconomia i la Documentació–, podem pensar en projectes, bé finalitzats, bé actualment en curs, com ara la clarificació i la simplificació del llenguatge jurídic que estan duent a terme grups de recerca de Filologia Hispànica per al Consell General del Poder Judicial, les molt necessàries contribucions a la banca ètica que alguns grups de Filosofia estan ja implementant, la participació activa dels investigadors de Belles Arts

per crear formes d'expressió col·lectiva que han reactivat barris desfavorits o les contribucions que la Història i la Història de l'Art estan ja fent per la conservació del patrimoni, en el seu més ampli sentit, cooperant amb entitats públiques i privades (empreses culturals, museus, patronats, diputacions o consells comarcals, per posar alguns exemples concrets).

Atès que, com hem comentat, la iniciativa per part dels agents socials és encara limitada en aquests camps, es fa necessari que els grups i centres de recerca prenguin la iniciativa. Bons coneixedors de les seves experteses, els investigadors poden dissenyar projectes que, partint de la recerca bàsica, tinguin una aplicació més o menys directa sobre el teixit social. Exemples d'això poden ser la iniciativa d'un grup de pedagogia per a impulsar la donació de sang, la d'un grup mixt d'historiadors i biblioteconomistes que ha desenvolupat, amb el suport de l'Institut de la Mujer, un recurs didàctic digital per promoure la igualtat en l'estudi de la història i la literatura o la d'un grup de lingüística que col·labora amb el British Council en un projecte que defensa el multilingüisme com a factor clau per a una societat estable i pròspera.

És en aquestes aplicacions on rau la transferència i és llavors que, amb un projecte sòlid de recerca en ment, poden buscar-se els destinataris més convenients per a aquesta transferència. Aquests destinataris poden ser empreses o institucions amb capacitat per finançar el projecte o bé organitzacions i conjunts socials que, per la pròpia naturalesa del projecte, puguin portar a la formació de consorcis amb la capacitat per presentar-se a convocatòries competitives amb propostes potents i atractives.

La bona definició inicial del projecte i el bon coneixement del sector al qual s'adreça –facilitat de nou pel treball conjunt d'investigadors i agents de transferència– són els dos components vitals per a l'èxit d'aquesta via de transmissió de coneixement des de la recerca a la societat. És evident, però, que els recursos humans que cal invertir-hi a priori són superiors als del cas anterior, tant pel que fa al predisseny com al que, de fet, és una mena d'estudi de mercat a petita escala. Tanmateix, enfront d'altres formes

de promoció més genèriques, l'especificitat d'aquesta estratègia genera a mig termini una ràtio superior d'èxits.

Ens queda només per proposar una tercera via de finançament alternatiu per a la recerca en ciències humanes: el mecenatge. Es tracta d'una opció força freqüent en altres països i molt menys explorada en el nostre cas, si més no per a les Humanitats. Més habitual és en l'àmbit de les Ciències de la Salut, on diverses fundacions aporten recursos per a la recerca relacionada amb certes malalties o al desenvolupament de fàrmacs, però comença a funcionar també a menor escala per altres camps del coneixement. Entre els inconvenients es compta, més enllà de la situació de crisi que no propicia les inversions a fons perdut, el fet que les desgravacions fiscals que afavoreixen aquest tipus d'aportacions en el nostre país són mínimes, a diferència del que contempen altres legislacions on el mecenatge cultural és habitual.

D'altra banda, la moneda de canvi habitual per promoure el mecenatge, la difusió de la imatge corporativa de l'entitat inversora es revela com a insuficient en un moment de dificultats econòmiques i cal imaginar noves possibilitats de contraprestació que combinin els interessos dels patrons amb les capacitats –però també els interessos– dels grups de recerca finançats. L'espectre és ampli, des d'activitats de caire més divulgatiu a activitats pròpiament de transferència que s'ajustin al sector o les necessitats de l'empresa o institució.

Una bona oportunitat l'ofereixen les grans empreses que participen en fòrums de responsabilitat social corporativa i que, amb la seva activitat fundacional, financen des de projectes amb impacte social a projectes d'intervenció i conservació del patrimoni, o aquells que busquen portar la cultura científica, en el seu més ampli sentit, a l'abast de la ciutadania.

2. Un cas d'estudi en la transferència de les humanitats: Biblioteconomia i Documentació

Ja hem dit anteriorment que les estratègies per promoció i incentivar la transferència en una disciplina parteixen del bon coneixement de l'estat de la qüestió. Aquest coneixement està, per descomptat, en mans dels investigadors que hi treballen, i que no només saben què han fet i què s'està fent sinó que tenen la suficient perspectiva com per aventurar-se a imaginar què s'hi pot fer.

En el cas concret de la Biblioteconomia i la Documentació, la panoràmica que dibuixàvem al començament és més positiva. Els grups d'aquests àmbits de recerca, i ens referim aquí als de la Universitat de Barcelona, tenen un coneixement prou clar del concepte transferència i hi han participat activament en els darrers anys, com així ho demostren les xifres anuals de projectes i ingressos.⁹

Val a dir que, en general, la seva preocupació més important quant a l'entrada de finançament és clarament el problema del personal. Com tants d'altres grups de recerca, tenen un fort substrat d'estudiants de diferents nivells que es formen dintre dels propis grups des dels primers estadis de la seva carrera investigadora i que, tot i comptar amb aquesta formació de qualitat, troben difícil sortida en el món professional. Les implicacions són greus, no només pel fet de tenir tot un col·lectiu de personal qualificat sense ocupació en el seu camp, sinó perquè els centres de recerca, i la pròpia universitat, perden *de facto* un important recurs que constitueix la base de la renovació i que, a més, ha estat finançat, generalment, per fons públics.

Més actius en transferència, com diem, que els investigadors d'altres disciplines humanístiques, tenen tot i així un camp de creixement molt interessant i potser més ampli

9. Agraïm des d'aquí als investigadors i investigadores de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació la seva participació en les iniciatives de la Fundació Bosch i Gimpera i agraïm també, i molt especialment, al Dr. Jordi Andreu Dauí, del qual ha partit la iniciativa d'aquest article, la seva col·laboració constant amb nosaltres i la seva resposta sempre afirmativa i cordial per tal d'ajudar-nos a fomentar les activitats de transferència entre els centres de recerca de la Universitat de Barcelona.

©istockphoto

que moltes altres, justament per la transversalitat que caracteritza el seu camp de coneixement i que aquí constitueix un important avantatge estratègic. En aquest sentit, les seves aplicacions més immediates són segurament la gestió i ordenació de biblioteques i centres de documentació, així com les avaluacions de qualitat d'aquests mateixos organismes –experiències que estan duent a terme investigadors de Biblioteconomia de la Universitat de Barcelona, fins i tot en l'avaluació de biblioteques universitàries d'àmbit estatal– però, per buscar aquestes noves oportunitats, convé ampliar el nostre camp de visió.

Deixarem conscientment al marge dels potencials usuaris dels serveis i recerques d'aquest grups les administracions públiques, i ho fem així amb la voluntat que aquestes pàgines aportin noves perspectives i oportunitats. Ens justifica, d'una banda, que els investigadors són bons coneixedors de l'entorn públic i no pensem aquí desvetllar-los gaire al respecte, i de l'altra, i sobretot, el fet que l'administració pública ha estat, segurament, un dels sectors més malmesos per la conjuntura actual i està ara funcionant amb un plantejament no gaire obert a les noves iniciatives d'inversió.

Anàlogament al que comentàvem sobre la necessitat de conèixer els punts febles per tal de superar-los, cal dir ara que és també vital ser atrevits i conscients de les fortalles pròpies dels nostres investigadors i investigadores. Els professionals de la Biblioteconomia i la Documentació són, en definitiva, experts en la gestió de la informació. Qualsevol tipus d'informació i en qualsevol tipus de format, i aquest és un factor clau que obre enormement les perspectives de transferència del camp, perquè des de les grans empreses als partits polítics, passant per centres educatius, bancs, asseguradores i *touroperadors*, tots necessiten de bons sistemes de gestió de dades que facin més eficient la seva activitat econòmica i els serveis que presten als seus clients i usuaris. Dissenyar protocols potents en aquest sentit està a l'abast de molts grups de biblioteconomia i és un producte ofertable de manera immediata.

Hi ha, a més, un altre vessant molt potent en aquesta mateixa línia: la gestió de la informació de caire patrimonial. Moltes d'aquestes grans empreses, especialment les que tenen una trajectòria històrica ja considerable o bé les que han desviat part dels seus actius cap a la creació de fun-

dacions, estan mostrant ara un interès per generar continguts a partir del seu propi patrimoni històric –entès aquest de manera molt àmplia– que els doni una imatge més amable i que, alhora, serveixin com a element de cohesió corporatiu. Diverses iniciatives compten amb historiadors o economistes per escriure grans compendis de la història d'aquestes companyies, especialment en llocs amb una tradició industrial tan important com la de casa nostra. Així, per exemple, el cas de les monografies sobre la història d'algunes indústries papereres o del sector energètic –els projectes actualment en curs, a càrrec d'economistes–, o el cas dels estudis de catalogació i valorització del patrimoni d'algunes entitats bancàries o multinacionals d'origen català. Aquest és un «nínxol de mercat» que biblioteconomistes i documentalistes han d'explotar al màxim, tot oferint des del disseny i creació, més habitual, de bones bases de dades a, en general, sistemes complexos de gestió de la informació i la documentació o gestors de continguts.

El camp dels gestors de continguts, en particular, és especialment prometedor en aquests moments. Pensant en aplicacions concretes, el sector turístic, un dels pocs supervivents exitosos dels darrers anys, planteja necessitats a les quals aquestes capacitats poden respondre. D'una banda, les cadenes hoteleres busquen donar un servei més complet als seus clients i, per tal de fer-ho, requereixen d'una bona gestió dels bancs de dades dels que disposen; però, a més, estan interessades a potenciar una oferta més àmplia i atractiva que sigui fàcilment accessible i en la qual jugui un paper important l'anomenat turisme cultural. És aquesta una qüestió clau pel sector, que veu com altres països mediterranis comencen a competir fortament en el nostre terreny tradicional de domini –sol, platja i gastronomia– i que veu en aquestes noves possibilitats d'oci menys immediates i més duradores una oportunitat de futur.¹⁰ Es parla, fins i tot, d'es-

Els continguts que es puguin oferir tant per mitjà de plataforma web com, especialment, via dispositius mòbils, són la peça vital d'aquest engranatge

tràtiques per fer perdurar l'experiència turística un cop els visitants han retornat als seus llocs d'origen. Els continguts que es puguin oferir tant per mitjà de plataforma web com, especialment, via dispositius mòbils, són la peça vital d'aquest engranatge. Si les companyies de TIC intenten cobrir aquesta demanda, els calen proveïdors i gestors de bons continguts que ofereixin alguna cosa més que suport tecnològic.¹¹

Quant a aquests proveïdors, els investigadors d'Humanitats en general són potents candidats, però l'estudi de l'ús dels recursos web, l'assessorament sobre l'accessibilitat d'aquests recursos, la pròpia planificació i implementació dels projectes de gestió d'aquests continguts, la creació de suports descarregables que compleixin els requeriments necessaris de qualitat, entre d'altres, són els camps d'expertesa propis de biblioteconomistes i documentalistes. Podem pensar, fins i tot, en el tàndem exi-

10. Remetem aquí a l'estudi inèdit elaborat per la consultora PricewaterhouseCoopers, S.L., «Temas candentes del turismo para 2012. Hacia una mayor competitividad en el sector», presentat el 24 d'abril de 2012 en una jornada d'experts, presidida per la Directora General de Turisme de la Generalitat de Catalunya, Sra. Marian Muro.

11. Les mateixes conclusions s'extreuen del document de constitució del Focus Group «TIC i Turisme», organitzat per l'Ajuntament de Barcelona, amb la col·laboració del centre tecnològic Barcelona Digital, i en el qual participa la Fundació Bosch i Gimpera des de la seva formació el febrer d'enguany.

©istockphoto/Steve Cole

tós que podria sorgir de la col·laboració entre historiadors, arqueòlegs o historiadors de l'art amb professionals de la Biblioteconomia i la Documentació per a la creació de plataformes virtuals d'interès per al turisme cultural o per a la revalorització patrimonial. Fins ara les iniciatives conjuntes s'han donat més aviat entre els primers i petites empreses dedicades a la tecnologia però, amb tota seguretat, els productes finals que s'estan ja generant guanyarien en qualitat amb la implicació dels últims. Especialment si tenim en compte que, darrerament, les poques iniciatives públiques de finançament encara en funcionament per als projectes d'Humanitats posen molts cops l'accent en la seva aplicació tecnològica envers el sector turístic.¹²

Sense canviar de sector, voldríem fer notar una altra necessitat manifestada pels professionals que s'hi dediquen. La manca de formació en «qüestions tecnològiques» bàsiques que els seus treballadors en general manifesten. Ho esmentem perquè aquestes qüestions es refereixen en realitat a capacitats relatives a la gestió d'informació a petita escala. No hem d'oblidar que una de les missions

de la universitat és la formació i hem de portar-la, com de fet ja s'està fent, més enllà dels estudiants de les titulacions oficials o pròpies. El disseny de programes de formació externs és també una activitat de transferència, i els investigadors i investigadores del camp de la Biblioteconomia i la Documentació poden oferir-lo en matèries tan fonamentals com l'ús i la creació de documents digitals accessibles o l'edició accessible en general (en formats com PDF, HTML, XML o ePub), així com en matèries bàsiques de revisió i correcció d'aquests documents.

L'aplicació d'aquestes experteses no es limita, òbviament, al camp del turisme. En un moment en què els aplicatius per a dispositius mòbils i les eines de realitat augmentada estan a l'ordre del dia, els professionals de la Biblioteconomia i la Documentació poden aportar molt a les mateixes empreses de l'àmbit de les TIC que estan actuant com a proveïdores d'aquests productes i serveis per a la resta de sectors. Col·laborar com a assessors de qualitat, normativa i accessibilitat per aquestes entitats és també una oportunitat potencial de transferència i entrada de recursos per als grups.

12. En són exemples els ajuts de la Fundació Hergar per a la recerca tecnològica en Humanitats i Turisme (www.fundacionhergar.org), o els paquets d'ajuts de la Comissió Europea en relació a iniciatives de promoció d'aquest sector.

De nou topem aquí, no volem negar-ho pas, amb el tema de l'intrusisme professional. Gestionar portals web, avaluar-ne la usabilitat, gestionar la presència a la xarxa o avaluar la qualitat i la rendibilitat de la presència d'una empresa a les xarxes socials són algunes de les competències que es desenvolupen en el marc de la recerca en Biblioteconomia i Documentació; tanmateix, les empreses sovint compten amb els seus propis departaments –amb graus desiguals d'expertesa– que se n'ocupen. Una estratègia agressiva en aquest aspecte seria fer estudis de l'estat de la qüestió per algunes d'aquestes marques, una qüestió d'interès intrínsec per a la mateixa recerca, i oferir-ne el resultat als propis objectes d'estudi. Pensem que les grans companyies inverteixen volums considerables de capital per assegurar-se que aquesta part fonamental del seu esquema de funcionament sigui competitiu. La qualitat científica dels investigadors universitaris és sens dubte aval suficient per poder despertar el seu interès.

Hem centrat fins al moment el discurs en els suports electrònics i ho hem fet conscients que la tendència social i econòmica s'encamina sens dubte en aquesta línia. No volem, però, oblidar aplicacions d'aquests recursos que són, potser, més afins al tarannà original de la disciplina de la qual parlem. Efectivament, el sector editorial està experimentant un autèntica revolució amb l'expansió dels llibres i de les revistes electrònics que posen a l'abast de manera immediata quantitats ingents de productes, fruits de la publicació digital. El nombre d'estudis que els investigadors i investigadores de Biblioteconomia i Documentació han estat dedicant a la qüestió és massa gran com per entrar-hi en aquestes pàgines, però convé esmentar algunes de les oportunitats que el sector presenta. Des de la col·laboració directa amb els editors per al disseny de les bases documentals i les plataformes de descàrrega, fins a l'assessorament en matèria d'usabilitat del propi recurs o l'anàlisi de qualitat dels entorns interactius.

En un àmbit més tradicional d'actuació, però no menys viu, els biblioteconomistes i documentalistes continuen oferint serveis en qüestions de patrimoni bibliogràfic i documental. Les xarxes de biblioteques públiques en fan

...els biblioteconomistes i documentalistes continuen oferint serveis en qüestions de patrimoni bibliogràfic i documental

sovint ús, però, com hem mantingut al llarg d'aquest article, el finançament privat és una aposta que cal defensar en el moment actual. Valorar patrimonis bibliogràfics privats, així com grans conjunts documentals, tant els uns com els altres molts cops sense una catalogació professional, és una tasca que poden i han de portar a terme els especialistes. Molts cops ells mateixos coneixen on estan aquestes fons, en altres ocasions són els historiadors els que més informació en tenen degut a les seves pròpies necessitats en recerca i pel fet que, en molts casos, estan portant a terme iniciatives de digitalització massiva de documentació històrica. Fóra bo que uns i altres es possessin en contacte per tal de beneficiar-se mútuament de la seva experiència i per obtenir-ne un major impacte. Val a dir que els investigadors que necessiten d'un determinat fons no catalogat i inèdit per treballar, sovint arriben a convenis sense intercanvi econòmic amb els propietaris per poder accedir-hi; això no vol dir, però, que no puguin servir de font d'informació per als documentalistes, proporcionant-los el contacte de potencials usuaris dels seus serveis als quals oferir-los una anàlisi qualificada i un tractament professional del propi fons. Un cop més, la col·laboració interdisciplinària es revela fonamental.

Les capacitats ofertables en matèria de transferència que provenen de la Biblioteconomia i la Documentació són, com veiem, moltes. Moltes més, sens dubte, de les que podríem ni tan sols enumerar aquí. No hem parlat, per exemple, de la millora de l'automatització de processos en l'entorn bibliotecari, del dissenys de campus virtuals, de l'assessorament i de la formació en matèria de llibre antic o, un camp que desperta ara mateix un viu interès amb no poques aplicacions comercials, dels estudis bibliomètrics.

No volem concloure, però, sense afegir algunes altres possibilitats de caire més operatiu als mecanismes de transferència, als quals poden aportar molt –i dels quals se'n poden servir– els grups de recerca d'aquesta disciplina. Fins al moment hem girat al voltant del que es coneix com a recerca per contracte: una relació entre empreses o entitats i investigadors per mitjà de la qual es contracta un desenvolupament, o bé un servei, amb una durada concreta i unes contraprestacions econòmiques.

No són pocs els grups que enllacen un d'aquests projectes amb el següent sense solució de continuïtat i, en el moment actual, convé preguntar-se si en aquests casos no seria més interessant fer el pas cap a la professionalització definitiva i crear una empresa a l'entorn de les capacitats que, de fet, ja s'estan oferint al que podríem considerar el germen d'una futura cartera de clients. Els instruments que la universitat posa a disposició dels seus membres per assessorar en aquesta matèria són notables i convé treure'n tot el profit possible.

De la mateixa manera, tot i que per a les Humanitats en general la qüestió de les patents, que tant pesa en els currículums oficials, està fora de discussió; sí que és cert que hi ha altres formes de registre de la propietat intel·lectual i, en general, de protecció dels resultats de la recerca, que poden redundar en un producte llicenciable i comercialitzable o, en qualsevol cas, ofertable per a empreses i institucions. En particular ens referim aquí a eines de programari que els investigadors desenvolupin per a la gestió d'informació amb totes les seves ramificacions. De nou, la universitat proporciona un suport indispensable en aquestes qüestions.

En definitiva, hem dibuixat una panoràmica ràpida que mostra que les possibilitats de biblioteconomistes i documentalistes en transferència del coneixement són enormes, i ho hem fet des de la nostra experiència professional i amb el convenciment que els propis investigadors són molt més capaços que nosaltres de buscar aplicacions per a la seva recerca. Nosaltres, els agents de transferència, estem disposats a col·laborar amb ells i elles en aquesta cerca d'oportunitats, i és així no només per la nostra consciència que la recerca necessita finançament per subsistir i que, com a mínim en els propers anys, és poc probable que l'obtingui de les seves fonts tradicionals, sinó perquè estem convençuts que, en general, el món universitari, però en particular les disciplines d'Humanitats, tenen com a element intrínsec una vocació d'impacte social, una voluntat de sortir dels centres acadèmics i arribar a la societat, doncs és allà on cobren el seu ple sentit.

Bibliografia de referència

AMARA, N.; OUIOMET, M.; LANDRY, R. «New Evidence on Instrumental, Conceptual and Symbolic Utilization of University Research in Government Agencies», *Science Communication*, 26 (2004), p. 75-106.

BOZEMAN, B. «Technology transfer and public policy: a review of research and theory», *Research Policy*, 29 (2000), p. 627-655.

CLOUTIER, J. *Qu'est-ce que l'innovation sociale?*, *Collection Études Théoriques*. Paris: Centre de Recherche sur les innovations sociales (CRISES), 2003.

DAVID, P. A.; FORAY, D. «Una introducció a la economia y a la sociedad del saber». *International Social Science Journal*, 171 (2002), p. 7-28.

ETKOWITZ, H.; LEYDERSDORFF, L. «The dynamics of innovation: from National Systems and 'Mode 2' to a Triple helix of university-industry-government relations», *Research Policy*, 29 (2000), p. 109-123.

FRODEMAN, R.; THOMPSON KLEIN, J.; MITCHAM, C.; TUANA, N. «Interdisciplinary studies in science, technology and society: New directions: Science, Humanities, Policy», *Technology in Society*, 29 (2007), p. 145-152.

GEIGER, R. L.; SA, C. «Beyond technology transfer: U.S. state policies to harness university research for economic development», *Minerva*, 43 (2005), p. 1-21.

JACOBSON, N.; BUTTERILL, D.; GOERING, P. «Organizational factors that influence University-Based Researchers' Engagement in Knowledge Transfer activities», *Science Communication*, 25 (2004), p. 246-259.

LANDRY, R.; AMARA, N.; LAMARI, M. «Utilization of social science research knowledge in Canada», *Research Policy*, 30 (2001), p. 333-349.

LAVIS, J. N.; ROBERTSON, D.; WOODSIDE, J. M.; MCLEOD, C. B.; ABELSON, J. «How can research organizations more effectively transfer research knowledge to decision makers?», *Milbank Quarterly*, 81 (2003), p. 221-248.

MILES, I. «Services Innovation: coming of Age in the Knowledge-Based Economy», *International Journal of Innovation Management*, 4 (2000), p. 371-389.

NEDERHOF, A. J. «Bibliometric monitoring of research performance in the Social Sciences and the Humanities», *Scientometrics*, 66 (2006), p. 81-100.

YIH-TONG, P.; SCOTT, J. L. «An investigation of barriers to knowledge transfer», *Journal of knowledge management*, 9 (2005), p.75-90.